

Nr 115

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrade bestämmelser om värnpliktslån m. m.
(1:a avd.)

I propositionen nr 91 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 4 mars 1960, föreslagit riksdagen att dels godkänna vad departementschefen i berörda statsrådsprotokoll föreslagit i fråga om låneverksamheten under fonden för låneunderstöd och värnpliktslånefonden, dels antaga förslag till förordning om upphävande av förordningen den 31 augusti 1940 (nr 824) om värnpliktslån, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i gällande bestämmelser i övrigt om värnpliktslån som föranledes av förslaget.

Enligt nu gällande bestämmelser kan värnpliktslån utgå från dels fonden för låneunderstöd, dels värnpliktslånefonden. Den förstnämnda låneverksamheten, vilken tillkom med hänsyn till de under beredskaps-tiden rådande speciella förhållandena, har numera mycket ringa omfattning. Från värnpliktslånefonden kan lån utgå till i huvudsak fyra olika kategorier, nämligen befälsutbildade värnpliktiga, avgånget fast anställt manskap, vissa under militärtjänstgöring skadade samt vissa mariningenjöraspiranter och arméingenjörer.

Departementschefen har redogjort för ett av värnpliktsavlöningsutredningen framlagt förslag till ändring av nuvarande bestämmelser om värnpliktslån. Förslaget innebär i korthet att värnpliktslån från värnpliktslånefonden icke annat än i vissa övergångsfall skall utgå till befälsutbildade värnpliktiga, avgånget fast anställt manskap och under militärtjänstgöring skadade. Lånen till mariningenjöraspiranter och arméingenjörer har icke behandlats av utredningen. Den föreslagna avvecklingen av värnpliktslånen motiveras främst med att dessa beviljas huvudsakligen för studier vid sådana läroanstalter där lån ur statens lånefond för universitetsstudier eller allmänna studielånefonden kan utgå. Möjligheten till värnpliktslån bedömes vidare vara av föga betydelse för rekryteringen av värnpliktiga officerare i jämförelse med de för utbildningen utgående premierna. En höjning av dessa bör därför övervägas om rekryteringen skulle behöva ytterligare stimuleras. Därjämte antydes möjligheten att tillmäta genomgången befälsutbildning viss betydelse vid prövning av lån

ur de statliga studielånefonderna. Vad gäller lånen till avgånget fast anställt manskap erinras om den övergång från kontraktsanställning till långtidsanställning som skett under senare år och som bland annat haft till följd en fortgående minskning av antalet värnpliktslån till ifrågavarande kategori. Med hänsyn till att en dylik övergång ännu icke är fullt genomförd vid flottan föreslås att lånemöjligheten övergångsvis bibehålles för avgånget dylikt manskap som anställts innan förmånen i övrigt slopas. I fråga om lånen till de under militärtjänstgöring skadade åberopas att andra hjälpatgärder står till buds för det mycket ringa antal fall varom här är fråga. Beträffande värnpliktslånen förvaltning, vilken nu under statskontorets överinseende ankommer på länsstyrelserna, ifrågasättes ingen ändring liksom icke heller i fråga om låneprövningen, vilken ankommer på försvarets socialbyrå. Slutligen föreslås att låneverksamheten under fonden för låneunderstöd avvecklas samt att kvarstående dylika lån överföres till värnpliktslånefonden och där slutavvecklas under särskild grupprubrik.

Utredningens förslag om avveckling av värnpliktslånen har biträtts av flertalet remissmyndigheter, i många fall dock endast under förutsättning att en dylik åtgärd icke medför en minskning av de totala studiesociala förmånerna. Andra remissinstanser åter har intagit en mera kritisk inställning till förslaget.

Departementschefen framhåller, att en klar dominans för de befälsutbildade värnpliktiga bland de lånesökande ägt rum. Vidare har en förskjutning i fråga om det ändamål för vilket värnpliktslån sökes skett mot yrkesutbildning och därvid främst utbildning på högskolestadiet.

Angivna omständigheter anser departementschefen tala för att en samordning av den statliga studielåneverksamhetens olika former i princip bör eftersträvas. En avveckling av värnpliktslånen synes därvid kunna innebära en viss administrativ förenkling. Emellertid anser departementschefen sig icke kunna bortse från de farhågor som från ett flertal remissmyndigheter uttalats för att ett borttagande av värnpliktslånen, särskilt till de befälsutbildade värnpliktiga, skulle innebära en försämring av de studiesociala förmåner som samhället ställer till den studerande ungdomens förfogande, om icke stödet till de studerande på annat sätt samtidigt förbättras. Trots de betydelsefulla insatser från samhällets sida som i detta hänseende gjorts under senare tid är dock de medel som står till förfogande för ändamålet alltjämt begränsade i förhållande till behovet. Departementschefen erinrar även om att frågan om de studiesociala åtgärderna på den högre utbildningens område för närvarande är under bedömning av den studiesociala utredningen. I avvaktan på resultaten av denna utrednings arbete anser departementschefen skäl tala för att tills vidare bibehålla värnpliktslån för de befälsutbildade värnpliktiga. Härtill kommer att rekryteringen av värnpliktiga officerare alltjämt är otillfredsställande, varför varje åtgärd som kan vara ägnad att försämra rekryteringen

bör undvikas intill dess man kan överblicka, vilka studiesociala förmåner som kan träda i stället för värnpliktslån. Departementschefen framhåller även att, såsom även påtalats av flera remissinstanser, en höjning av premierna ställer sig betydligt kostsammare än ett bibehållande av värnpliktslånen.

Vad gäller lånen till avgånget fast anställt manskap anser departementschefen de skäl som anförts för ett slopande av denna låneform bärande. Departementschefen understryker därvid, att anställningsförhållandena för denna personalkategori genom 1950-talets underbefälsreformer radikalt förändrats, varför civilanställningsfrågan icke längre har samma aktualitet som tidigare. Detta har även tagit sig uttryck i en fortgående minskning av antalet värnpliktslån till ifrågavarande kategori. Departementschefen föreslår, att värnpliktslån till avgånget fast anställt manskap helt avvecklas. Övergångsvis bör dock lån i särskilda fall kunna utgå till underbefäl som redan slutat sin anställning.

Likaså biträder departementschefen utredningens förslag att värnpliktslån icke vidare skall utgå till vissa under militärtjänstgöring skadade. Härvid hänvisas till de betydande resurser på området som står till såväl arbetsmarknadsstyrelsens som riksförsäkringsanstaltens förfogande.

Vad därefter gäller frågan om värnpliktslånen förvaltning m. m. har i olika sammanhang föreslagits att denna skall överföras till riksbanken. Departementschefen föreslår, att förvaltningen av samtliga värnpliktslån — med undantag av lånen till mariningenjöraspiranter och arméingenjörer — överföres till riksbanken. I anslutning till förslag av fullmäktige i riksbanken finner departementschefen lämpligt att riksbanken härvid medges rätt att besluta om avskrivning av värnpliktslån. Denna befogenhet ankommer för närvarande på Kungl. Maj:t.

Förslag har även framförts om att låneprövningen i fråga om värnpliktslån skall anförtros riksbanken. Övervägande skäl synes departementschefen emellertid tala för att denna prövning bör ankomma på myndighet inom försvaret. I enlighet med vad som förutsatts i årets statsverksproposition bör alltså här ifrågavarande verksamhet i samband med försvarets socialbyrås avveckling överföras till försvarets civilförvaltning.

I likhet med utredningen räknar departementschefen med att lån från fonden för låneunderstöd icke vidare skall utgå. Däremot kan departementschefen inte förorda, att kvarstående lån från denna fond överföres till värnpliktslånefonden. Det bör ankomma på riksbanken att verka för en fortsatt avveckling av här avsedd verksamhet.

Beträffande lånen till mariningenjöraspiranter och arméingenjörer framhåller departementschefen att lånen ej fyller samma ändamål som övriga lån ur värnpliktslånefonden och är som regel icke avsedda att återbetalas utan må avskrivas genom tjänstgöring inom försvaret. Vid bifall till vad som föreslagits beträffande övriga lån från värnpliktslånefonden

aktualiseras en ändring för här ifrågvarande lån. Departementschefen föreslår, att medel för lån till mariningenjöraspiranter och arméingenjörer i fortsättningen skall bestridas från respektive försvarsgrens avlöningsanslag. Departementschefen anser även lämpligt att lånen beviljas och förvaltas av försvarets civilförvaltning, som redan nu har vissa uppgifter beträffande förenämnda låneverksamhet.

Vid genomförande av de sålunda föreslagna förändringarna i värnpliktslåneverksamheten torde för nästa budgetår ej erfordras ytterligare kapitalinvestering i värnpliktslånefonden. Departementschefen erinrar om att förslag härom framförts av försvarets socialbyrå med skrivelse den 23 september 1959. Icke heller föreligger behov av fortsatt disposition av det för budgetåret 1951/52 under Fonden för låneunderstöd anvisade kapitalinvesteringsanslaget till Värnpliktslån, vilket anslag icke utan riksdagens medgivande får disponeras efter utgången av innevarande budgetår.

Förordningen den 31 augusti 1940 (nr 824) om värnpliktslån, vilken innehåller bestämmelser om värnpliktslån ur fonden för låneunderstöd, har tagits med riksdagen. Det synes lämpligt att nämnda förordning nu upphäves. Vissa övergångsbestämmelser rörande återbetalning m. m. av redan beviljade lån är dock erforderliga. Förslag till förordning om upphävande av den ifrågavarande förordningen med erforderliga övergångsbestämmelser framlägges.

Genomförande av förslaget till ändrade bestämmelser om värnpliktslån påkallar även vissa andra ändringar m. m. i nu gällande bestämmelser om värnpliktslån. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter riksdagens bemyndigande utfärda erforderliga föreskrifter härom.

Utskottet. Från värnpliktslånefonden utgå lån till i huvudsak fyra olika kategorier, nämligen befälsutbildade värnpliktiga, avgånget fast anställt manskap, vissa under militärtjänstgöring skadade samt vissa mariningenjöraspiranter och arméingenjörer.

Den föreliggande propositionen bygger på ett av 1954 års värnpliktsavlöningsutredning framlagt förslag till ändring av nuvarande bestämmelser om värnpliktslån.

Utskottet anser bärande skäl ha anförts för en avveckling av värnpliktslånen till kategorien avgånget fast anställt manskap. Med hänsyn bland annat till att frågan om de studiesociala åtgärderna på den högre utbildningens område för närvarande är under bedömande, finner utskottet i likhet med departementschefen riktigt, att värnpliktslånen för de befälsutbildade värnpliktiga tills vidare bibehållas. Även ur rekryteringssynpunkt synes detta motiverat.

Vad beträffar kategorien vissa under militärtjänstgöring skadade vill utskottet erinra om att värnpliktsavlöningsutredningen föreslagit, att anledning icke synes föreligga att bibehålla denna lånemöjlighet, därest värn-

pliktslånen i övrigt avvecklas. Då så nu icke sker och lånemöjligheterna äro av viss betydelse för denna kategori, avstyrker utskottet förslaget i denna del.

Med hänsyn till karaktären av lånen till mariningenjöraspiranter och arméingenjörer tillstyrker utskottet, att medel för dessa lån i fortsättningen bestridas från respektive försvarsgrens avlöningsanslag.

Enligt nu gällande bestämmelser utgå värnpliktslån även från fonden för låneunderstöd. Departementschefen har biträtt den av 1952 års riksdags revisorer uttalade uppfattningen, att dylika lån icke längre skola utlämnas. Även utskottet ansluter sig härtill.

Vad departementschefen förordat beträffande låneprövningen och förvaltningen av värnpliktslånen har icke givit utskottet anledning till erinran.

Utskottet tillstyrker förslaget till förordning om upphävande av 1940 års förordning om värnpliktslån (nr 824).

Utskottet hemställer,

a) att riksdagen må godkänna vad departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 4 mars 1960 och utskottet föreslagit i fråga om låneverksamheten under fonden för låneunderstöd och värnpliktslånefonden;

b) att riksdagen må antaga Kungl. Maj:ts förslag till förordning om upphävande av förordningen den 31 augusti 1940 (nr 824) om värnpliktslån;

c) att riksdagen må bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i gällande bestämmelser i övrigt om värnpliktslån, som föranledas av vad utskottet anfört.

Stockholm den 13 maj 1960

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Gillström, Einar Persson, Birger Andersson, fröken Andersson, herrar Axel Johannes Andersson, Thun, Holmqvist, Pålsson, Rikard Svensson, fru Wallentheim, herrar Söderberg, Bertil Petersson, Edström, Sundin och Källqvist; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Petterson i Degerfors, Malmborg, Thapper, Persson i Växjö, Ståhl, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, Karlsson i Olofström, Nilsson i Göingegården, Hansson i Skegrie, Nihlfors, Heckscher och Lassinantti.